

Oana BĂLUICĂ

Colecția STUDIA DOCTORALIA

Directorul colecției

IPS Prof.univ.dr. Irineu Ion POPA
Director al CSUD - IOSUD
Universitatea din Craiova

COMITETUL ȘTIINȚIFIC

Prof.univ.dr. Bădică Costin, Școala doctorală „Constantin Belea” a Facultății de Automatică Calculatoare și Electronică

Prof.univ.dr. Burlea Șchipoiu Adriana, Școala doctorală de Științe Economice

Prof.univ.dr. Cosmulescu Sina Niculina, Școala doctorală de Ingineria resurselor animale și vegetale

Prof.univ.dr. Damean Sorin Liviu, Școala doctorală de Științe sociale și umaniste

Prof.univ.dr. Dumitru Nicolae, Școala doctorală ”Academician Radu Voinea” a Facultății de Mecanică

Prof.univ.dr. Enache Sorin, Școala doctorală de Inginerie electrică și energetică

Prof.univ.dr. Gautier Laurent, Université de Bourgogne, Dijon, Franța

Lector univ.dr. Matei Andaluza Cristina, Școala doctorală de Științe

Prof.univ.dr. Matei Gheorghe, Școala doctorală de Științe Economice

Prof.univ.dr. Mazilu Mirela Elena, Școala doctorală de Științe

Prof.univ.dr. Micu Sorin, Școala doctorală de Științe

Prof.univ.dr. Mitrea Ion, Școala doctorală de Ingineria resurselor animale și vegetale

Prof.univ.dr. Ocoleanu Ticu Nelu, Școala doctorală de teologie ortodoxă „Sfântul Nicodin”

Prof.univ.dr. Otovescu Dumitru, Școala doctorală de Științe sociale și umaniste

Prof.univ.dr. Olteanu Gabriel, Școala doctorală a Facultății de Drept

Prof.univ.dr. Panea Nicu, Școala doctorală „Alexandru Piru” a Facultății de Litere

Prof.univ.dr. Petre Nicolae, Școala doctorală de Inginerie electrică și energetică

Prof.univ.dr. Răducanu Ruxandra, Școala doctorală a Facultății de Drept

Prof.univ.dr. Selișteanu Dan, Școala doctorală „Constantin Belea” a Facultății de Automatică Calculatoare și Electronică

Prof.univ.dr. Spulbăr Cristi Marcel, Școala doctorală de Științe Economice

Conf.univ.dr. Stan Răzvan, Școala doctorală de Teologie ortodoxă „Sfântul Nicodin”

Prof.univ.dr. Tarniță Daniela, Școala doctorală ”Academician Radu Voinea” a Facultății de Mecanică

Prof.univ.dr. Teodorescu Cristiana-Nicola, Școala doctorală „Alexandru Piru” a Facultății de Litere

Oana BĂLUICĂ

**CARNAL ȘI MERCANTIL
ÎN LITERATURILE ANGLO-SAXONĂ,
FRANCEZĂ ȘI ROMÂNĂ
(1830-1950)**

Editura UNIVERSITARIA
Craiova, 2020

Referenți științifici:
Prof.univ.dr. Cătălin Ghiță
Conf.univ.dr. Aloisia Șorop

Copyright © 2020 Editura Universitaria
Toate drepturile sunt rezervate Editurii Universitaria

Descrierea CIP a Bibliotecii Naționale a României
BĂLUICĂ, OANA

**Carnal și mercantil în literaturile anglo-saxonă, franceză și română :
(1830-1950) / Oana Băluică. - Craiova : Universitaria, 2020**

ISBN 978-606-14-1579-3

82.09

© 2020 by Editura Universitaria

Această carte este protejată prin copyright. Reproducerea integrală sau parțială, multiplicarea prin orice mijloace și sub orice formă, cum ar fi xeroxarea, scanarea, transpunerea în format electronic sau audio, punerea la dispoziția publică, inclusiv prin internet sau prin rețelele de calculatoare, stocarea permanentă sau temporară pe dispozitive sau sisteme cu posibilitatea recuperării informațiilor, cu scop comercial sau gratuit, precum și alte fapte similare săvârșite fără permisiunea scrisă a deținătorului copyrightului reprezintă o încălcare a legislației cu privire la protecția proprietății intelectuale și se pedepsesc penal și/sau civil în conformitate cu legile în vigoare.

MULȚUMIRI

În spațiul anglofon, există celebra expresie cu privire la creșterea copiilor – *it takes a village* (în traducere, „este nevoie de un sat întreg”). Lucrul nu este mai puțin adevărat nici în cazul unui proiect auctorial: deși solitudinea este, în general, un ferment și un factor indispensabil, aceasta trebuie cuplată, în cele mai multe cazuri, cu un întreg angrenaj de solidaritate și efervescență culturală de care are nevoie o persoană pentru a duce la bun sfârșit o astfel de sarcină – tocmai pentru că o solitudine auto-indusă nu ar trebui să dureze indefinit, iar cercetarea nu se poate realiza într-un turn de fildeș compact, fără contactul cu *celălalt*. Cu toții avem nevoie de sprijin, ajutor, comunicare și solidaritate. Familia, prietenii, colegii și toți cei care, într-un fel sau altul, ne ajută să facem față întregului vacarm al existenței cotidiene sunt, într-o mare măsură, implicați în viața noastră cognitivă și afectivă, meritând, astfel, toată grațitudinea noastră.

Doresc să îmi exprim, pe această cale, profunda recunoștință și prietenie față de anumite persoane care, de-a lungul celor trei ani de doctoratură (și nu numai) mi-au acordat sprijinul necondiționat, timpul, prietenia și sfaturile lor, fără de care, cu siguranță, acest demers ar fi fost mult mai sărac – și cu atât mai dificil. În primul rând, le mulțumesc membrilor familiei mele, care au înțeles condiția sacrificării timpului petrecut împreună, neliniștea și, uneori, totala indiferență față de unele aspecte ale existenței cotidiene – un sacrificiu de care, cu siguranță, am abuzat. Pentru toate eforturile (enorme) depuse de-a lungul anilor, le mulțumesc mamei, surorii și mătușilor mele – femei care m-au învățat ce înseamnă altruismul, onestitatea, generozitatea, determinarea și rigurozitatea și, nu în ultimul rând, simțul umorului și jovialitatea – care au fost, de-a lungul întregii mele vieți, *an ever fixed mark*. În foarte multe cazuri, absența sau lipsa de atenție în cadrul relațiilor familiale duce la o certă erodare a relațiilor din cadrul respectivelor familii; nu a fost, din fericire, și cazul meu. Îi mulțumesc, pe această cale, partenerului meu, care, de-a lungul anilor, a reiterat, probabil, cea mai importantă calitate pe care o poate proba cineva – mi-a fost, în toate momentele, cel mai bun prieten, într-un perfect joc al perspectivelor; fără un simț pragmatic de asemenea anvergură, mă tem că aș fi sucombat prematur.

Geta, Bianca, Lili și Vasile constituie, într-o manieră elementară, a doua familie – le mulțumesc, pe această cale, pentru generozitate și pentru disponibilitate, pentru toate momentele în care s-au bucurat, au vorbit, au tăcut și au ascultat. Pe scurt, pentru toate acele *slices of life*.

Cătălin Ghiță nu este doar un profesor și un conducător de doctorat excepțional (mereu disponibil, întotdeauna cu rezerve inepuizabile de umor), ci și o persoană de a cărei prietenie inestimabilă am ajuns să mă bucur, cu o conduită umană ireproșabilă și cu o generozitate greu egalabilă – și pe care sper ca modesta mea cercetare, plănuită inițial, cu o mai mare anvergură și curaj – să nu îl fi dezamăgit. Pentru tot ajutorul – moral, intelectual și practic – nu îi voi putea mulțumi niciodată îndeajuns. Privilegiul de a avea prieteni precum Mihai și Raluca Ene, Bianca Vasile, Cristiana Cojocar (a cărei ospitalitate liniștitoare a contribuit într-o mare măsură la relaxarea și reactivarea centrilor nervoși), Sorin și Denisa Matei, Ariana Bălașa, Alexandru Ionașcu, Z., Cristina Gelep, Delia Radu, Andreea Dinu, Marinică Șchiopu

(prietenii și colegii de stagiul doctoral), este unul care nu doar mi-a îmbogățit semnificativ viața personală și culturală, ci, în aceeași măsură, continuă să mă minuneze și astăzi – cu siguranță, nu merit prietenii atât de buni. Le mulțumesc pentru răbdarea infinită, inteligența, umorul, ajutorul indispensabil, optimismul și conversațiile diurne și nocturne. Sper să mă pot revanșa vreodată.

Domnul profesor Florea Firan, precum și colectivul de la revista *Scrisul Românesc* s-au numărat printre primele persoane care au crezut în ambițiile mele literare și mi-au încurajat mereu incursiunile intelectuale; de altfel, cu bunăvoință, empatie și generozitate, domnul Florea Firan mi-a găzduit – între paginile revistei pe care o conduce – toate dilemele, pasiunile și preocupările intelectuale vreme de mulți ani.

Este esențial pentru un doctorand să reușească să se delimiteze uneori de obiectul cercetării, să se implice în alte activități și să intre în contact cu alți oameni, din alte centre universitare, să cunoască îndeaproape provocările cu care ne confruntăm cu toții. În timpul doctoranturii, doamna profesor Cristiana Teodorescu mi-a oferit acest moment de respiro și a propus organizarea unui colocviu doctoral național, intitulat *Noi perspective în cercetarea lingvistică și literară*; am lucrat împreună la acest proiect (în momentul în care scriu aceste rânduri, a ajuns, deja, la cea de-a treia ediție), iar întâlnirile prilejuite de o astfel de manifestare științifică au contribuit enorm la parcursul meu profesional. Îi mulțumesc, pe această cale, pentru tot timpul alocat, pentru răbdare, generozitate și pentru înțelegerea de care a dat dovadă și pe parcursul colaborării noastre ulterioare; este, fără îndoială, un privilegiu să lucrezi alături de persoane deschise, empatică și provocatoare intelectual, mai ales într-o lume care își dovedește zilnic opacitatea. De asemenea, mulțumirile mele se îndreaptă și către colegii mei de doctorat din alți ani, cu care am colaborat, de la care am învățat și alături de care m-am bucurat, precum și către profesorii și colegii de la Facultatea de Litere din Craiova, al căror sprijin colectiv este, cu adevărat, prețios.

Câteva dintre subcapitolele acestei cărți au fost publicate, de-a lungul anilor de cercetare, în diverse volume și reviste, ai căror coordonatori sau redactori mi-au oferit cu generozitate spațiul și votul de încredere. Le mulțumesc, pe această cale, coordonatorilor volumelor și redactorilor unor publicații, pe care le enumăr: *Reprezentări ale identității în spațiul literar, lingvistic și cultural*, 2016, Editor Emilia Parpală, Craiova, Editura Universitaria; *Actele Conferinței Internaționale de Științe Umaniste și Sociale „Creativitate. Imaginar. Limbaj”*, Ediția a IV-a, 2018, Coordonatori Anamaria Preda, Silviu Gongonea, Craiova, Editura Universitaria; *Actele Conferinței Internaționale de Științe Umaniste și Sociale „Creativitate. Imaginar. Limbaj”*, Ediția a V-a, 2019, Coordonatori Ionela Carmen Banța, Cristina Radu-Golea, Craiova, Editura Universitaria; *Noi perspective în cercetarea lingvistică și literară. Actele Colocviului Național al Școlii Doctorale „Alexandru Piru”*, 2017, Coordonatori Cristiana-Nicola Teodorescu, Oana Băluică, Craiova, Editura Universitaria; *Studii inter- și transdisciplinare în cercetarea doctorală. Actele Colocviului Național al Școlii Doctorale „Alexandru Piru”*, ediția a II-a, 2018, Craiova, Editura Universitaria; *Signs of Identity: Literary Constructs and Discursive Practices*, Edited by Emilia Parpală, 2017, Cambridge Scholars Publishing, UK; *Scrisul Românesc* editată de Florea Firan; *Baricada*, editată de Vladimir Mitev.

INTRODUCERE

În spațiul occidental, volumele care abordează aspecte ale sexualității și fenomene adiacente, subsumabile acestui spectru – precum prostituția, fetișurile sexuale, relațiile homosexuale, violul, prejudecățile sexuale etc. – reprezintă deja, tocmai prin ubicuitatea lor, reperi bibliografice canonice, ele au devenit emblematice pentru tematica reiterată: este cazul unei lucrări precum cea semnată de Dagmar Herzog în 2011 – *Sexuality in Europe: A Twentieth-Century History*, care a devenit un volum de referință, sau cercetarea semnată anterior de Stephen Garton – *Histories of Sexuality: Antiquity to Sexual Revolution* (2004).

Bibliografia dedicată prostituției este efectiv intimidantă, acoperind aproape fiecare sector, de la jurisprudență și filosofie, la arte și cinematografie, medicină și studii sociale sau de gen și literatură. Este adevărat, ponderea unor asemenea volume în domeniul literaturii, care să investigheze imaginea și ipostazele femeilor prostituate este mai redusă decât în cazul celorlalte domenii, fapt cauzat în mare parte și de anvergura fenomenului, dar și de multiplicitatea implicațiilor sale: în acest sens, s-a insistat mult mai mult pe studii medicale și juridice, pentru că acestea au o influență directă asupra agendelor politice, asupra femeilor implicate efectiv în comerțul sexual și, nu în ultimul rând, asupra unui public specialist care, tocmai din dorința de a se familiariza cu un fenomen multifacțat, a reiterat un interes veritabil față de această problematică.

În ceea ce privește literatura, lucrurile sunt mai complicate: există o pleiadă de studii dedicate prostituției din perspectiva unei cercetări imagologice, dar acestea sunt, în majoritate, extrem de bine circumscrise, ele devoalează aspecte foarte clar delimitate ale unei epoci concrete sau în opera unor anumiți scriitori. Cele mai multe inventariază prostituția în context victorian, ilustrând teoretizările și poziționările cu interpretări literare care se pretează unor astfel de tentative – romanele lui Dickens, George Eliot sau Elizabeth Gaskell; același lucru este valabil și pentru contextul francofon, în care privilegiate sunt romanele lui Zola, Guy de Maupassant, Victor Hugo sau Balzac. Există foarte puține tentative de investigare din perspectiva unui demers comparatist, însă, raportându-le la situația unor astfel de studii în peisajul românesc, se poate constata că inclusiv acest segment este acoperit – cel puțin, într-o anumită măsură și cu precădere în critica anglo-saxonă.

Demersul meu – intitulat *Carnal și mercantil în literaturile anglo-saxonă, franceză și română (1830-1950)* – s-a concretizat tocmai în urma constatării acestui laxism teoretic; el nu reprezintă sub nicio formă un demers

exhaustiv (în cadrul unei astfel de problematici, un atare demers este oricum o utopie), ci se concretizează sub forma unei cercetări modeste care să evedențieze existența unor tipologii literare în trei spații culturale diferite și care să investigheze raportul stabilit între aceste ipostazieri și contextul epocii sau viziunile culturale dominante. În acest sens, dată fiind și complexitatea unui asemenea fenomen – care, înainte de a dobândi vizibilitate în spațiul literar este, în principal, un fenomen social, cultural și economic – cercetarea mea abordează subiectul în cauză dintr-o perspectivă comparatistă largă, beneficiind și de aportul studiilor culturale sau sociale; personal, sunt convinsă că un demers de acest tip nu poate funcționa, mai bine spus, nu poate avea o pretenție de seriozitate intelectuală dacă rămâne cantonat exclusiv în zona literaturii. Ca paradigmă mimetică, literatura este și ea, alături de alte discipline, un receptacol în ceea ce privește realitățile, problematicile și fenomenele unei epoci, iar acestea sunt, la rândul lor, conturate de contextul cultural, politic, social și economic. Evitarea unor astfel de domenii în cadrul unei cercetări literare comparatiste ar implica trunchierea și, esențialmente, denaturarea (sau deturnarea) subiectului. De o reală valoare în conceperea acestei lucrări s-au dovedit a fi două studii publicate recent în contextul românesc (singulare prin alegerea subiectului și prin analiza adiacentă) – volumul semnat de Elena Alina Tăriceanu, *Prostituția: Politici și practici. În cine dăm cu piatra?* (2014) și cercetarea întreprinsă de Andrei Oișteanu, *Sexualitate și societate. Istorie, religie și literatură* (2016).

Scopul lucrării este de a identifica și analiza particularitățile, metodele, procedeele narative și viziunile angajate de cei șapte autori prezenți în cadrul acestui text cu privire la coagularea tipologiei femeii prostituate. Obiectivele tezei se referă atât la receptarea critică a operelor și autorilor, cât și la reliefaarea elementelor inovative – în ce măsură autorii inventariați au reiterat clișeele și superstițiile vremii, în ce grad și-au manifestat adeziunea sau, dimpotrivă, dezacordul cu privire la maniera în care era tratat fenomenul prostituției și, implicit, actantul implicat în comerț.

În ceea ce privește alegerea scriitorilor inventariați, trebuie să menționez că numele și operele analizate în cuprinsul acestei lucrări constituie atât o opțiune eminentamente personală, ce poate fi corelată cu propriile-mi apetențe livrești – cât și alegeri bazate pe un anumit grad de reprezentativitate; am ales în mod deliberat opere ce ar putea fi catalogate drept canonice tocmai pentru a ilustra popularitatea unui astfel de subiect, gradul mare de incidență în cadrul unor creații cu care publicul este familiarizat dar, în același timp, având în vedere și oferta bibliografică disponibilă. O altă motivație care a stat la baza alegerii acestor scriitori în detrimentul altora este reprezentată de similitudinile care conturează tipologiile inventariate, cu alte cuvinte, am luat în considerare și relevanța lor

în cadrul unei abordări comparatiste – desigur, există nume care ar fi putut devansa din punctul de vedere al valorii literare sau al relevanței pe plan universal aceste alegeri, însă configurarea unei comparații se bazează pe similitudini și disparități, iar, în acest context, am considerat că autorii respectivi prezintă cea mai fertilă alegere.

Maniera în care am conceput acest demers urmează, în principal, dezideratele menționate mai sus; astfel, din dorința de a oferi o privire panoramică, de ansamblu asupra unui fenomen complex, am considerat necesară prezența unui capitol care să traseze principalele linii directoare în discursul cu privire la prostituție, atât din punctul de vedere al evoluției sociale și culturale – abordând, din perspectiva studiilor culturale, situația femeilor implicate de-a lungul epocilor în acest comerț –, cât și din punctul de vedere al politicilor disponibile momentan, care fac parte din agendele publice ale celor mai multe state europene.

Ca atare, primul capitol din cuprinsul acestei teze – *Teoretizări. Problematizări. Politici* – vizează condiția femeilor prostituate, statutul lor, hegemonia masculină implicată în acest fenomen, metodele de combatere, practicile, dimensiunile culturale corelate cu acestea, contextul economic și social.

Cel de-al doilea capitol urmărește o tipologie a victimizării – autorii inventariați fiind Charles Dickens, Émile Zola și G. M. Zamfirescu –, apelând la câteva elemente care, în studiile de specialitate, sunt considerate ca făcând parte dintr-un context ce favorizează mercantilizarea corpului feminin: pauperizarea, mediul, violența masculină, dependențele, brutalitatea unei societăți față de actantele feminine, viziunile *machiste*, demonetizarea sexului feminin. Există, firește, ambiguități sau disonanțe la nivelul vocilor auctoriale, imaginea femeii prostituate fiind una fluctuantă, iar încadrarea într-o tipologie anume comportă întotdeauna niște dificultăți. Totuși, ceea ce determină acest spectru al victimizării, în ciuda deviațiilor și incongruențelor, este o anumită claritate, un anumit consens la nivelul poziționării auctoriale.

Al treilea capitol din cadrul acestui demers investighează ipostazierea femeii prostituate ca o ființă eminentă sexuală și sexualizată, pentru care comerțul sexual nu este o necesitate, o ultimă soluție ci, mai degrabă, o vocație, o alegere deliberată. Deși personal nu cred în mult-proliferatul mit al unei *happy hooker*, cum este aceasta denumită în cultura populară anglo-saxonă, am reiterat eminentele poziționările auctoriale, chiar dacă interpretările asupra acestor viziuni nu coincid cu paradigma trasată de autorii investigați – Henry Miller și Camil Petrescu.

Tipologia din cadrul ultimului capitol este circumscrisă de spectrul alterității, având în vedere că, de-a lungul unei întregi istorii culturale, senzualitatea și erotismul au fost elemente supralicite în raport cu exotismul

și imaginile adiacente acestuia – evreica, țigancă, asiatică, negresă etc. Dat fiind faptul că timpul dedicat unui asemenea parcurs hermeneutic nu mi-ar fi permis să mă axez asupra unor ipostaze multiple, reiterând mai multe tipologii ale exotismului și alterității, m-am oprit asupra imaginii femeii evreice, analizată prin recursul la doi autori, unul francez și unul român – Marcel Proust și Mateiu I. Caragiale.

O altă precizare importantă cu privire la demersul meu are în vedere perspectiva studiilor culturale. Practic, fiecare analiză din cuprinsul acestui studiu este corelată și cu o perspectivă feministă, după caz. Motivul pentru care se impun astfel de observații și reiterări constă în faptul că prostituția este un fenomen cu precădere feminin, ce traduce forme de exploatare, patriarhalism, viziuni misogine sau tratamente brutale aplicate femeilor care desfășoară o astfel de activitate, iar semnalarea și amendarea unor astfel de atitudini este un prim-pas către egalitatea de gen, care va rămâne doar în stadiul dezideratului în condițiile în care miturile și clișeele perpetuate cu privire la fenomenul prostituției nu vor fi deconstruite, infirmate prin argumente solide, declanșând o comprehensiune veritabilă cu privire la dimensiunile exploatarei corpului feminin în societatea actuală.

CAPITOLUL I.

TEORETIZĂRI. PROBLEMATIZĂRI. POLITICI.

Motto:

*Cui să-i atribui deci premiul de cel mai bun cenzor
– puritanilor care reprimă plăcerile corpului ori
hedoniștilor care nu eliberează decât corpul masculin?
(Bruckner, Finkielkraut 2015: 82).*

1.1. Prolegomene

Ca fenomen socio-cultural și economic, prostituția a fost mereu un subiect extrem de spinos, care s-a regăsit pe agendele politice ale multor state de-a lungul timpului și asupra căruia cetățenii se pronunță, de cele mai multe ori, radical, adoptând ipoteze dintre cele mai extremiste și nu lipsite de dispreț sau ură; lucrurile nu ar trebui să stârnească mirare din această perspectivă, având în vedere că și facțiunile sociale sau politice cu greu pot cădea de acord în privința actanților implicați în prostituție, a drepturilor, reglementărilor sau presiunilor – astfel încât foarte des acest vacarm de voci eșuează în platitudini și clișee.

Așa cum remarca și Bettina Eva Stumpp, o cercetătoare germană care s-a axat asupra analizei istorice a fenomenului prostituției în antichitatea romană, acesta este până astăzi un „obiect marcat de sentințe, clișee și platitudini, explicabile printr-un amestec de repulsie, fascinație și voyeurism, care nu se explică monocausal, deși morala sexuală imprimată de concepția creștin-occidentală despre lume ar putea juca un rol important” (Stumpp 2012: 493).

Rezultă, din aceste rânduri, dificultatea analizei unui asemenea fenomen, complexitatea care este astfel determinată nu doar de cadrul istoric general, ci și de o multitudine de factori care augmentează improbabilitatea unei *dez-vrăjiri*¹ complete; dat fiind faptul că acest studiu se bazează pe

---

¹ Am utilizat în mod expres acest termen (în original, *Entzauberung*) introdus în științele sociale de Max Weber tocmai pentru faptul că domeniul sexului comercial a fost tratat, de-a lungul timpului, cu o mare doză de misticism și ignoranță, iar la o veritabilă comprehensiune a lui contribuie, în mare parte, științele sociale, precum psihologia, sociologia, istoria, jurisprudența etc. Din păcate, nici acestea nu sunt ferite, chiar într-o societate modernă și secularizată de imixtiuni străine, o dovadă în plus a faptului că multidimensionalitatea subiectului este greu epuizabilă și, mai ales, dificil de abordat atunci când este încă impregnată de o conotație morală, în cele mai multe cazuri de sorginte creștină. Lucrul este de la sine înțeles, având în vedere că, așa cum puncta un cercetător de la New York

decriptarea unor imagini literare – deci supuse în a doua instanță fenomenului de interpretare –, lucrurile devin cu atât mai riscante, dar și, sper eu, mai atractive dintr-o perspectivă livrescă. Clișeele utilizate de cele mai multe ori în cadrul unui discurs care se referă la prostituție alimentează o serie de carențe intrinseci fenomenului dar, în același timp, promovează și opinii falacioase, susținute de o viziune falocratică în genere și dificil de asumat în mod conștient; astfel, probabil cel mai celebru dintre ele, care se referă la prostituție ca la „cea mai veche meserie din lume” nu demonstrează doar o cultură precară a vorbitorilor², ci are o implicație subversivă în același timp, după cum evidențiază și Roger Matthews, unul dintre cercetătorii care s-a apucat cu seriozitate asupra subiectului – utilizarea pe scară largă a acestui clișeu este și o modalitate convenabilă de a evita dovezile care infirmă o atare poziție iar, mai mult decât atât, este deseori și un comentariu defetist:

Afirmația frecventă conform căreia prostituția este „cea mai veche meserie din lume” este utilizată de cele mai multe ori pentru a sugera limitele inerente ale oricărei forme de intervenție care ar avea ca scop îmbunătățirea sau schimbarea radicală a situației curente. Este, în fond, o afirmație defetistă care are, de asemenea, conotații aparținând registrului fatalist și naturalist. Comentatorii, care au deseori cunoștințe limitate despre istoria prostituției, apelează la această afirmație-clișeu pentru că au impresia că îi face să pară cunoscători. În realitate, ea dovedește o ignoranță remarcabilă. Din punctul de vedere al unei strategii, subtextul acestei afirmații ne spune că autorul ei nu este interesat în realitate de o discuție serioasă cu privire la reforma socială (Matthews 2008: 22)³.

Deși, din punct de vedere strict uman, utilizarea clișeelelor nu poate fi blamată, așa cum au remarcat, pe bună dreptate, lingviștii⁴, acestea fiind, în

---

University, „minteă umană este proiectată să «acționeze» moral, limbajul, sexualitatea, muzica sau alte lucruri fiind de asemenea trăsături intrinseci; [...] dar natura umană este nu doar intrinsec morală, ci și inerent moralistă, critică și analitică” (Haidt 2016: 13).

² Minimele cunoștințe de istorie și de evoluție i-ar sugera oricărui utilizator că aceasta este o imposibilitate teoretică, prostituția nu poate să fie „cea mai veche meserie din lume” în contextul în care activități precum cele ale culegătorilor, vânătorilor etc. o precedă cu mult, iar prostituția sacră presupunea o formă de ritual religios, nu o compensație financiară, ceea ce deosebește în mod fundamental cele două practici.

³ În afară de cazurile în care la *Bibliografie* nu este indicat un alt traducător pentru limba română, toate traducerile citatelor regăsite în această lucrare îmi aparțin.

⁴ „S-ar putea să vorbim, în cea mai mare parte a timpului, în clișee: s-ar putea ca formulele fixe, dobândite treptat și inconștient, automatismele de tot felul să ocupe, în enunțurile pe care le producem curent, un loc mai mare decât am vrea s-o credem. Creativitatea infinită a

genere, un apanaj al limbajului uman, este evident că, de foarte multe ori, mai ales în cazurile care implică și o problemă socială, utilizarea clișeelelor (sau a unor sintagme considerate încetățenite) se face programatic, cu valențe intenționate, astfel încât se urmărește demonetizarea sau depotențarea subiectului în cauză sau, alături, un insidios transfer de vină asupra victimei. În acest sens, menționez că pe parcursul acestei cercetări voi utiliza sintagma *femei prostituate*, în detrimentul termenului încetățenit în cultura română – *prostituate*. Distincția dintre cele două este una subtilă, dar a cărei percepție afectează imaginea actanților – așa cum a remarcat cu acuratețe Sheila Jeffreys, termenul de *prostituată* este deficitar, deoarece implică faptul că prostituția reprezintă un fel de identitate de sine stătătoare, dar omite referința la cei care plătesc pentru sex. În schimb, sintagma *femei prostituate* aduce și clientul în prim-plan: „cineva trebuie să îi facă ceva femeii pentru ca ea să fie *prostituată*”. Se evită, astfel, stigmatizarea sau culpabilizarea unei singure categorii (Jeffreys 1997: 5)⁵.

Înainte de a trece la un tablou istoric rezumat și la inventarierea și analiza paradigmatelor teoretice cu privire la fenomenul prostituției, trebuie să subliniez încă o dată necesitatea (chiar și într-o teză în domeniul literaturii comparate) unui astfel de angrenaj teoretic, mai ales având în vedere că subiectul cercetării mele implică, de la bun început, o multitudine de factori și spații culturale care se întrepătrund în analiza literară; o discuție cu privire la mercantilizarea corpului reprezintă o experiență culturală conjugată cu anumite realități sociale, iar apelul la antropologie, istorie, sociologie⁶,

---

vorbirii e teoretic perfect adevărată – dar foarte vizibile sunt și stereotipia, clișeele care reglează, cu minimum de efort, comunicarea cotidiană” (Zafiu 2001: 68).

⁵ Roger Matthews, pe de altă parte, deși este de acord cu teoria propusă de Jeffreys, consideră că această terminologie perpetuează, în parte, dihotomia alegere/coerciție, iar, ca alternativă, propune expresia „femei implicate în prostituție”, pe care o și utilizează pe parcursul volumului său dedicat subiectului în cauză (Matthews 2008: 42). Chiar dacă această alternativă pare și ea echitabilă, voi rămâne la terminologia propusă de Jeffreys pentru a nu complica și mai mult un fenomen care este deja supra-semantizat; menționez totuși că ar fi de dorit ca spațiul cultural românesc să își racordeze terminologia la noile realități culturale și sociale exprimate în spațiul occidental, acesta fiind, de altfel, și un prim pas către detabuizarea unei sfere și către implementarea unor politici satisfăcătoare.

⁶ Un studiu excepțional publicat pe această temă (chiar dacă deloc recent) și intitulat „The Sociology of Prostitution” explică în detaliu cum prostituția a ajuns să fie un element comun al tuturor societăților, însă autorul stipulează foarte clar că nu este vorba doar despre motive economice sau despre o etică a capitalismului în genere, ci pur și simplu despre natura umană; fără a prezenta lucrurile ca aparținând unui fenomen eminentemente inevitabil, Kingsley Davis atrage atenția asupra faptului că, sociologic vorbind, fără o reformă drastică (și în mare parte utopică) a societății nu ne putem aștepta la eradicarea completă a acestui fenomen: „Ne putem imagina un sistem social în care să nu existe o motivație pentru prostituție, dar nu ne putem imagina cum acel sistem ar putea vreodată să fie implementat. Ar trebui să fie un regim în

psihologie este o condiție *sine qua non* a unei astfel de cercetări, dat fiind faptul că acest fenomen nu este doar unul cultural, ci și social, economic, mentalitar etc. Iar ipostazierile și reificările lui țin în aceeași măsură de realitățile sociale, cât și de gen, emancipare, drepturi și libertăți cetățenești⁷. Nu este de mirare astfel, că, din întregul arsenal al scriitorilor studiați, nu se remarcă nicio voce auctorială feminină, chiar dacă vorbim despre un fenomen care, în cea mai mare parte, delimitează un areal de experiență feminin și, în mod intrinsec este legat, așa cum susținea o cercetătoare din spațiul românesc, „de cea mai veche formă de dominație masculină din lume, și anume patriarhatul” (Tăriceanu 2014: 11).

Recent, și unii istorici reputați, precum Yuval Noah Harari – al cărui volum, *Sapiens. Scurtă istorie a omenirii* s-a bucurat de o largă audiență și apreciere –, au recunoscut predominanța modelului patriarhal și au discutat implicațiile pe care această „normă [...] care a înfruntat cu tenacitate tulburările politice, revoluțiile sociale și transformările economice” le-a avut asupra subiecților feminini; într-un spirit umoristic, istoricul ante-menționat a afirmat că „genul este o cursă în care unii dintre alergători concurează doar pentru medalia de bronz” (Harari 2017: 133). Cum spuneam, faptul că nu există mai multe voci feminine care să se fi aplecat asupra acestui subiect în literatură constituie o dovadă în plus că este vorba de o discrepanță de statut, așa cum remarca și Nicoleta Roman într-un volum excelent – *Femei, onoare și păcat în Valahia secolului al XIX-lea*: „[...] chiar și lipsa vocii principale (pârât, reclamant, martor) poate constitui o informație în sine, care ne poate spune ceva despre obiceiul juridic sau despre statutul social al celui anchetat” (Roman 2016: 63).

---

care să domnească libertatea sexuală absolută, în care relațiile sexuale să fie practicate de către ambele părți pentru plăcerea în sine a actului. Acest lucru ar presupune două condiții: În primul rând, nu ar putea exista un control instituțional al expresiei sexuale. Căsătoria, cu problemele ei inerente, precum gelozia, divorțul, legitimitatea, nu ar putea exista. [...] În al doilea rând, dorința sexuală ar trebui să fie complementară. O persoană nu ar putea fi atrasă din punct de vedere erotic de altă persoană care nu ar putea răspunde în același fel pentru că o asemenea situație ar implica, în mod inevitabil, frustrarea și ar oferi un motiv pentru folosirea forței, pentru fraudă, autoritate sau apelul la mijloace financiare pentru a determina persoana neinteresată să coopereze” (Davis 1937: 753-754).

⁷ Drepturi și libertăți care, dacă ne raportăm la istorie în general, au fost recent câștigate de femei, și nici până în prezent nu ne putem declara pe deplin mulțumiți, nu atâta timp cât anumite inechități și deficiențe în codurile civile persistă încă. În perioada premergătoare modernismului, lucrurile stăteau însă absolut deplorabil în ceea ce privea drepturile femeilor: „Din perspectiva drepturilor civile, în aproape toată Europa, libertatea, egalitatea și proprietatea au fost rezervate, în esență, sexului masculin. Germaine de Staël formulase situația încă din 1800: « Existența femeilor în societate este încă indecisă, în multe privințe. [...] În prezent, ele nu aparțin nici ordinii naturale și nici ordinii sociale»” (Bock 2002: 88).

De câteva decenii înapoi însă, vocile femeilor au început să se facă auzite, și nu mă refer doar la studii teoretice, universitare sau de specialitate, ci iau în considerare și o multitudine de volume autobiografice publicate pe marginea subiectului, sintetizând, cele mai multe dintre ele (chiar dacă într-o manieră ușor comercială sau, de ce nu, erotică) experiențele actanților feminini implicați în prostituție; acest lucru nu face decât să dovedească faptul că revoluția sexuală din anii '60 a avut ca repercusiuni nu doar reconstituirea și recontextualizarea anumitor evenimente și practici, ci și o certă diminuare a violenței simbolice a genului masculin, în termenii în care percepe o cercetătoare contemporană această violență – „o caracteristică a violenței simbolice este că nu te poți opune unei defineri a realității care te defavorizează” (Illouz 2015: 190). Astăzi, foarte multe dintre femeile implicate în prostituție se pot opune definerii acestei realități, își pot prezenta și impune propria voce care să conjuge experiențele personale, însă obstacolele nu se termină aici: ele au nevoie și de o putere reală care să configureze reformele dorite, de protecție și ajutor din partea autorităților și de un spațiu comunitar capabil să integreze segmentele marginalizate ale populației.

1.2. Corpul feminin, sexualitatea și societatea – scurtă circumscriere culturală

„Bărbatul își înscrie corpul într-o relație directă și normală cu lumea pe care crede că o percepe într-o deplină obiectivitate, considerând, în schimb, corpul femeii ca îngreunat de tot ce-i constituie specificitatea: un obstacol, o închisoare” (Beauvoir 1998: I, 26). Cuvintele lui Simone de Beauvoir au continuat să descrie o realitate frapantă cu privire la corpul feminin, care nu s-a schimbat cel puțin până la începutul secolului al XX-lea, odată cu apariția unor mișcări de emancipare și rebeliune feminină împotriva moravurilor și a incriminării sexualității feminine; în fapt, situația era cu mult complicată și de răspândirea fenomenului prostituției, care aducea cu sine riscul bolilor venerice, ceea ce i-a determinat pe medici să ceară autorităților o mai bună gestionare și un rol mai activ în cadrul educației sexuale. În termenii extrem de revelatori ai unui istoric al sexualității, „începutul secolului al XX-lea este momentul în care sexul devine politic” (Herzog 2011: 6).

Cu toate acestea, o inventariere a corpului feminin în istorie și, adiacent, o privire asupra sexualității feminine evidențiază și un alt adevăr –

corpul femeii a fost mereu politizat⁸ –, înțelegând prin acest termen desemnarea unui set de practici, cutume și legi care a dus, în esență, la imposibilitatea femeilor de a se manifesta liber din punct de vedere sexual. Dar, așa cum remarca și A.C. Grayling, plasarea femeilor și a bărbaților într-un spectru sexual diferit, bazat pe diferențele date de biologie sau anatomie nu este decât o formă de coerciție, nejustificată mai ales în lumina recentelor descoperiri științifice: „bărbații și femeile se deosebesc în privința comportamentului sexual numai când acestea din urmă sunt obligate să evalueze consecințele. Progresul științei a făcut ca acești factori să nu fie esențiali, ci contingenți; anatomia nu mai este destin” (Grayling 2009: 105).

Și, având în vedere că „felicirea sexuală a populației este cea mai bună garanție a securității sociale a tuturor” (Reich 1968: 302), discuțiile politice de la începutul secolului al XX-lea despre amploarea fenomenului prostituției erau perfect legitimate de realitatea socio-culturală care consta în faptul că jumătate din populație era exclusă de la idealul fericirii sexuale.

De altfel, ideile istorice și culturale despre sexualitate sunt în mod intrinsec corelate cu ideea de gen, sexualitatea feminină și perceperea ei într-un cadru cultural fiind esențialmente o piatră de hotar (ideea familiei și a sexualității în interiorul acesteia, demonizarea corpului feminin și plasarea bordelurilor sub spectrul unei „eliberări sexuale” masculine sunt tot atâtea exemple ale viziunii despre corpul feminin și repercusiunile acesteia). Thomas Laqueur a afirmat tranșant că „[...] tot ceea ce se poate *spune* despre sex – oricum ar fi înțeles acesta – revendică implicit și intrinsec o conexiune cu genul. Sexul, atât în modelul unisexuat, cât și în cel bisexual, este situațional; este explicabil numai în contextul disputelor despre gen și putere” (Laqueur 1998: 18). Literatura – ca paradigmă mimetică – este și ea un receptacol și, uneori, un producător al diferitelor semantizări, prejudecăți, conceptualizări și experiențe culturale tributare domeniului sexualității; de

---

⁸ Din întregul arsenal de politizare fac însă parte și vastele mitologii create în jurul corpului feminin, care subsumau, pe urmele „căderii biblice”, un caracter moral celui fizic și care era, iremediabil, inferior celui masculin. Această concepție a prevalat atât în Antichitate, cât și ulterior, dar a devenit din ce în ce mai evidentă către sfârșitul secolului al XVIII-lea și începutul secolului al XIX-lea, astfel încât, într-un volum dedicat inventarierii sexului și corpului, Thomas Laqueur remarca, pe bună dreptate, existența acestei politizări: „[...] nimeni nu era prea interesat [n.m. la 1850] să caute probe cu privire la deosebirea dintre cele două sexe, la nivelul diferențelor anatomice și concret fiziologice dintre bărbați și femei, până când aceste diferențe nu au devenit importante din punct de vedere politic. De exemplu, înainte de 1759, nimeni nu s-a deranjat să introducă în vreo carte de anatomie imaginea detaliată a unui schelet feminin, pentru a ilustra diferența acestuia față de cel masculin. Până la această dată, existase o singură structură de bază pentru corpul uman, și acea structură era masculină. Iar când diferențele au fost descoperite, ele erau deja în însăși forma lor de reprezentare profund marcate de politica de forță a genului” (Laqueur 1998: 17).